

PAPER

O'SMIRLARDAGI AGRESSIYANING GENDER XUSUSIYATLARI

Oqilova Ziyodaxon Saidolim qizi^{1,*}

¹Toshkent davlat texnika universiteti, pedagogika va psixologiya kafedrası assistenti

* ziyoda.oqilova@gmail.com

Abstract

Mazkur maqolada o'smir yoshidagi o'quvchilarda agressiyaning gender xususiyatlari tahlil qilingan. Tadqiqotda 230 nafar o'smirlar ishtirok etgan. Bass-Darki metodikasi asosida to'plangan ma'lumotlar statistik jihatdan qayta ishlangan. Natijalarga ko'ra, o'g'il bolalarda ochiq agressiya, qizlarda esa bilvosita va passiv agressiya shakllari ustun ekanligi aniqlandi. Bu holat psixoprofilaktika va psixokorreksiya tadbirlarida individuallashtirilgan yondashuvni zarur etadi.

Key words:

o'smirlar, agressiya, gender xususiyatlari, psixologik xizmat, empirik tadqiqot.

Kirish

So'nggi yillarda ayollar va erkak vakillarining tajovuzkor xatti-harakatlarining xususiyatlariga qiziqish paydo bo'ldi. Ko'pgina insonlar ongida, erkaklar / o'g'il bolalar ayollarga / qizlarga qaraganda ko'proq tajovuzkor degan fikr bor. Erkaklar tajovuzkorlikni, ayniqsa jismoniy tajovuzni boshqalar bilan munosabatlarda o'zini tutish modeli sifatida tanlashga moyilroq ekanligiga ishonishadi. Ushbu e'tiqod ko'pchilik fikrida yotadi, buni kattalardagi stereotipik e'tiqodlarni o'rganishimiz natijalari tasdiqlaydi. U xalq ertaklari, maqollari va naqlarida ("Er uradi - demak u sevishini anglatadi") badiiy asarlarga singib ketgan.

Ushbu turdagi tadqiqotlar rus psixologiyasida kam uchraydi, chet el psixologiyasida esa ayol va erkak jinsi vakillari tomonidan tajovuzkorlik namoyon bo'lishining o'ziga xos xususiyatlari to'g'risida ko'plab ma'lumotlar to'plangan. Zamonaviy psixologik adabiyotlarni tahlil qilish tadqiqotda olingan ma'lumotlarning nomuvofiqligini aniqlaydi.

E. Makkobi va K. Jeklin, jinsiy farqlar haqidagi adabiyotlarni tanqidiy ko'rib chiqishdi, tajovuzkorlik faqat ijtimoiy xulq-atvor bo'lib, ular uchun mutlaqo aniq gender farqlari haqida gapiradigan dalillar mavjud emas. Istisnolardan tashqari, tadqiqotlarida, shuningdek turli xil parametrlardan foydalanilgan laboratoriya tajribalarida o'g'il bolalar qizlarga qaraganda ko'proq tajovuzkor edilar. Ushbu farq mualliflar ta'kidlaganidek, barcha ijtimoiy qatlamlarda mavjud va ko'plab madaniyatlarda kuzatiladi. O'g'il bolalar qizlarga qaraganda tajovuzkor emas, faqat mualliflar

tomonidan keltirilgan kam sonli asarlarda bu narsa qayd qilingan.

Kitoblari nashr etilganidan uch yil o'tgach, A. Frodi, J. Makoley va P.R. Tom erkak vakillarning yanada tajovuzkorligi haqidagi fikrni rad etdi.

Ayollar, ularning fikriga ko'ra, agar ular o'zlarining xatti-harakatlarini adolatli deb bilsalar yoki ular uchun javobgarlikdan xoli bo'lishsa, erkaklarnikidan kam tajovuzkor emaslar. Erkaklarga nisbatan tajovuzkorlik odatdagidek kelib chiqadi, degan gap ularning mag'rurligi va shu sababli o'zlarining hisobotlarida tez-tez tilga olinishi bejiz emas, ayollar esa bu haqida sukut saqlashga moyil. Umuman olganda, ularning fikriga ko'ra, tajovuzda jinsiy farqlar haqida emas, balki uning turli vaziyatlarda qat'iyatligidagi jinsiy farqlar haqida gapirish to'g'ri bo'ladi.

T.Tiger ma'lumotlarni batafsil tahlil qilish asosida olti yilgacha o'g'il bolalar va qizlar o'rtasida tajovuzkorlik darajasida farqlar yo'q degan xulosaga keldi.

T. Tigerning maqolasiga javob bo'lgan asarda E. Makkobi va K. Jeklin avvalgi fikrlarini himoya qildilar. 32 ta namunalar asosida bolalar tajovuzkorligini kuzatish natijalarini to'liq statistik tahlil qilib, ular T. Tigerning fikridan farqli o'laroq, o'g'il bolalar qizlarga qaraganda uch yoshdan olti yoshgacha tajovuzkorroq degan xulosaga keldilar.

Ulardan birida Uayting va Edvards (1973) rahbarligida yetti xil madaniyatdagi bolalarning xatti-harakatlari kuzatilgan. Ushbu madaniyatlarning har birida o'g'il bolalarga qaraganda ko'proq qizlar o'z tengdoshlarini haqorat qilishga moyil edilar va agar

ular kaltaklana boshlasa, ular bilan tez-tez kurashishadi. Boshqa bir tadqiqotda Omark va Idelman (1975) AQSh, Shveysariya va Efiopiyadagi bolalarning xatti-harakatlarini kuzatdilar. Ular tajovuzni boshqa odamni itarish yoki mushtlash va yuzlarida tabassum yo'qligini aniqladilar. Tadqiqotchilar shuni aniqladilarki, uchta jamiyatda ham o'g'il bolalar bu kabi xatti-harakatlarni qizlarga qaraganda tez-tez namoyon etishgan.

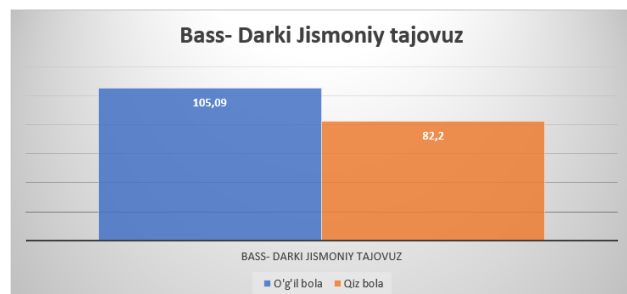
K. Lagerspets va uning hamkasblari Finlyandiya o'g'il bolalari va qizlari bilan o'z sinfidagi maktab o'quvchilari g'azablanganda o'zini qanday tutishlari haqida suhbatlashdilar. Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, o'g'il bolalar tajovuzning to'g'ridan-to'g'ri shakllariga murojaat qilishadi, jumladan, dushmani ta'qib qilish, qoqish, tepish, itarib yuborish, masxara qilish, ko'pincha qizlarga qaraganda. Ammo qizlar tajovuzning bilvosita shakllariga ko'proq xosdir, masalan, dushmani orqasidan tuhmat qilish, do'stona munosabatlarni buzish, g'azablanishni namoyish etish.

Bizning fikrimizcha, hozircha bu masala bo'yicha aniq xulosa qilishga hali erta, chunki hali ham ko'plab bahsli va qarama-qarshi ma'lumotlar mavjud. Mahalliy va xorijiy psixologiyada turli ijtimoiy-madaniy sharoitlarda (qishloq joylarida va shaharlarda, turli mintaqalarda, mamlakatlarda) yashovchi ayollar va erkaklardagi tajovuzkorlik namoyon bo'lishi kuzatilmoqda. O'g'il va qiz bolalardagi tajovuzkor xatti-harakatlar xususiyatlariga turli omillarning ta'sirini har tomonlama o'rganishga bag'ishlangan asarlar mavjud emas. Shunday qilib, biz o'rganayotgan muammoga aniq aniqlangan faktlardan ko'ra ko'proq hal qilinmagan savollar mavjud. Mavzuga doir tadqiqotimizda 230 nafar o'quvchilar ishtirok etdi. Bass-Darki metodikasi va suhbat, kuzatuv metodlaridan foydalanildi. Natijalar statistik jihatdan qayta ishlangan. Natijalarga ko'ra, o'g'il bolalarda ochiq va jismoniy agressiya, qizlarda esa bilvosita va passiv shakllari ko'proq namoyon bo'ldi.

Таблица 1. O'smir qiz va o'g'il bolalarda agressiyaning xususiyatlarini Mann-Whitney mezon

Skala	Jins	N	Mean Rank	Sum of Ranks	U	Ishonch darajasi
Bass Darki jismoniy tajovuz	O'g'il bola	101	105.09	10614.50	3323.5	0.003 (99%)
	Qiz bola	87	82.20	7151.50		

Bass-Darki Jismoniy tajovuz shkalasida 101 nafar o'g'il bola va 87 nafar qiz bola sinaluvchilarimiz ishtirok etdi. $U = 3323,5$ ga teng ($p < 0,01$), ishonch darajasi = 0,003 (99%) bo'lib, ko'rsatkichlar orasidagi farq statistik jihatdan ahamiyatli. Yigitlarda qizlarga nisbatan jismoniy tajovuz yuqoriroq namoyon bo'ldi. Bunda yigitlarimizda qizlarga nisbatan o'zga insonlarga nisbatan kuch ishlatish ko'proq bo'lishi mumkin.

Xulosa

Xulosa qilib aytish mumkinki, o'smirlarning agressiv xulq-atvoriga yosh davriga xos ulardagi fiziologik-psixologik omillarni sabab qilib keltirishimiz mumkin. Bolaning tajovuzkor xulqiga

turli oilaviy omillar ta'sir ko'rsatishi, masalan, oilaning past darajada qovushganligi, janjalkashlik, ota-onalar va bola o'rtasidagi yetarlicha bo'lmagan yaqinlik, bolalar o'rtasidagi o'zaro salbiy munosabatlar, oilaviy tarbiyaning noteng uslubi. Masalan, o'ta kuchli nazorat va g'amxo'rlikdan foydalanuvchi (giperopeka), nihoyatda qattiq jazoni qo'llovchi ota-onalar ko'pincha o'z farzandlarining tajovuzi va quloq solmasligiga duch keladilar. Shuningdek, otaning onaga nisbatan tajovuzkor munosabati (jismoniy zo'ravonlik yoki aniq ma'naviy kamsitish) ham bolaga yaqqol salbiy ta'sir ko'rsatadi, degan fikrlar mavjud. O'smirlardagi namoyon bo'layotgan agressiya gender xususiyatlariga ega bo'lib, o'g'il va qiz bolalarda har xil namoyon bo'lishini ko'rishimiz mumkin.

Adabiyotlar

1. E.G.'G'oziyev. Yosh davrlari psixologiyasi. – T.; O'qituvchi
2. N.G.'Kamilova. Xulqi og'ishgan bolalar psixologiyasi. – T.: 2014 196 bet
3. G'oziyev E. Umumiy psixologiya. Toshkent, 2010. 365 bet
4. E.E. Massovi, S.Y. 1skPn, 1974
5. A. Frodi, J. Makalay, P.R. Tome, 1977
6. T. Tieger, 1980]
7. E.E. Maccoby, C.N. Jeklin, 1980, p. 965]
8. E.E. Maccoby, C.N. Jeklin, 1980, p. 971
9. R. Baron, D. Richardson, 1997, p. 222